

ЮРІЙ КИРИЧЕНКО

СЕРЦЕ
В
СОРОЧЦІ
З
ЛЮБИСТКУ

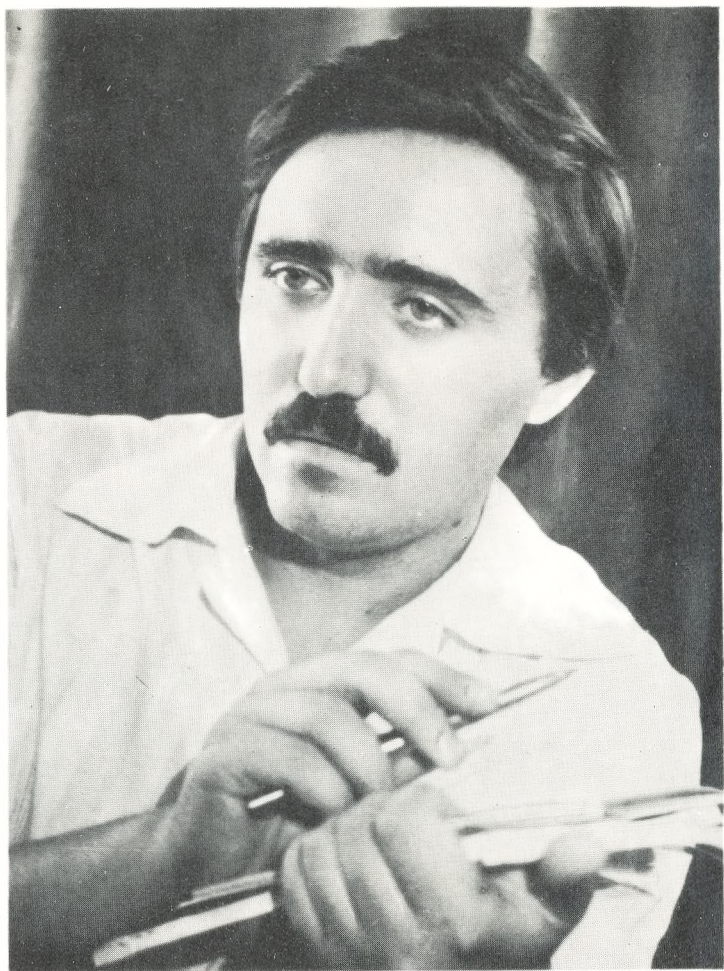
ЮРІЙ ВИРИЧЕНКО

**СЕРЦЕ
В
СОРОЧЦІ
З
ЛЮБИСТКУ**

**КНИГА
ВИБРАНИХ ПОЕЗІЙ**

Дніпропетровськ
«Пороги»
1993

Я не вмію на скрипощі грати,
Коли слово заковане в грабці,
Коли серце в сорочці з любистаку
Йде на плаху вмираючи.

Горький

СУД НАД МАЗЕПОЮ

Історичний колаж, або Спроба поеми з 13 балад, де в шатах прокурора, судді і адвоката за кадром сюжету стоїть безкомпромісне сумління автора і його сучасників

ПРИ СЕРЦІ СОВІСТІ І ПРАВОТИ

Коли ця поема впливала на лодії жаги з однієї з моїх безсонних ночей, і її рукописні аркуші з нетерпінням закоханих, які прагнуть першого цілунку, чекали на зустріч з друкарською машинкою, аби в карбованій суті літер набути зримих рис того, що зорить непроминущою тривогою за Людину і Долю її незникому, на очі автору, ніби в доповнення до щойно сказаного в рядках римованих, потрапили слова, що письменниця Ольга Чайковська винесла на обкладинку своєї нової книги «Диалоги гласности». Повною мірою ці слова, переконаний, стосуються не лише поеми «Суд над Мазепою», а й тих речей, які ще тільки зріють при серці Совісті і Правоти: «Пора говорить жестко. Пора вспыхивать от гнева и сгорать от стыда. Пора правде и лжи спорить публично, документально — аргументы на стол!» У аргументів, які стали при нагоді автору в ході роботи над поемою, імена земні, не іконні. Одне з них світиться кольором Любові — до землі рідної, до стягів її і криниць. Воно й стало визначальним у роботі над твором, який сьогодні іде до читача.

Автор

1. БАЛАДА ЗАМІСТЬ ПРОЛОГУ З ЩИРІСТЮ В ЗІНИЦЯХ

Судіть мене, мої сучасники, судіть...
П. Г. Тичина

Суд іменем любові —
Нашадків правий суд.
Душа в живій обнові —
Над шепотом іуд...
І що їй чорні зроки,
Нікчемність холоуїв,
Що возвели навроки
На щирий цвіт її?
І що їй птах зневіри
На паперті проклять,
Коли в сузір'ї Ліри
Нові вітри сурмлять!
Їх совість — великодня,
Їх голос — правота...
Мов жар, сльоза Господня
Пече прозрінь вуста.
Було сум'ять у Долі,
Було, було, було...
Знов кажаняччя в полі
Обсіли дня чоло.
Не кажаняччя — круки,
Їх пазурі — в крові...
На лезі у шаблюки
Обличчя свят — живі...
Живі, бо не вмирає
Надія в бур'янах,
Бо совість зазирає
До серця в щирих снах...
Не просто зазирає,
А коренем вроста.
Бо правда лжу карає,
Раз лігши на вуста...—
Навіть коли на неї
Накинуто шлею,
Навіть коли у глеї
Закопано сім'ю...
Навіть коли поважність
У шатах золотих

Маскується під справжність,
Мовляв, ні, я не з тих...
Не йде за обрїй віра,
Не йде, не йде, не йде...
Там, де пилюка сіра,
Коня надїй веде...
На ньому — ні сідельця,
Ні щирої узди...
Бо рана проти серця
В верхівця — назавжди...
А я хилюсь до брата,
Шепчу: «Озвись, живи...»
Хоч бариться розплата
Стріли і тятиви.
Знебудеться вагання:
«Чи зрадна є ТА МИТЬ?»
А нині — намагання
З душі прокляття змить...

2. БАЛАДА, НА ПЕРГАМЕНТІ ЯКОЇ ВМІСТИЛАСЬ «ВСЯ ПРАВДА» ПРО БУЛАВУ

Самойлович сумнобровий
Віддав Мазепі булаву.

В. Сосюра

Мов череп із вином, підніс її на таці
Сам Самойлович: «Віддаю — бери...»
Як снилось це Івану-небораці,
Сучасний світе, спробуй, розбери...
Але — прийняв, з погордою, статечно,
Клянучись заки цвіту і роси
Вестись до люду Дніпрового гречно,
Не стлумить в серці правдоньки-краси.
Почув: «Тримай, гетьмане, будь здоровий,
До правди душу повертай живу...» —
Так Самойлович сумнобровий
Віддав Мазепі булаву.
А мо', й не так — тепер не взнати,
А може, все було й не так:
На відстані чи ж розпізнати,

Прим. авт.: Сюжет в'язався за романтизованими джерелами. Насправді, ні відчать історики, булаву Мазепі «віддав» князь В. Голіцин...

Де гривеник, а де п'ятак...
Але — було... Хрестились люди,
І мед із брагою пили...
І йшли в Батурин звідусюди
Поважні гості за столи...
А він, закинувши за скриню
Обранку долі — булаву,
Все кликав з медом «господиню»
І супив шабельку-брову...

3. БАЛАДА ЗУСТРІЧІ ІВАНА МАЗЕПИ З МАТРІ'Ю У КИЄВІ ЗОЛОТОБРОВОМУ

...і матір бачив на хвилину-
В. Сосюра

Мамо, пробачте моє мовчання —
Птаха замінить слова ячання...
Мамо, пробачте мою ніяковість,
Може, то — совість?.. .
Мамо, пробачте мою недовіру —
Віддав півсерця циганці за віру...
Мамо, пробачте мій жаль глибокий —
Біль коло серця такий вирлоокій...
Мамо, пробачте, в мені — ваш голос,—
Як біля жайвора — стиглий колос...
Мамо, пробачте мої сивини —
Може, не всі в них мої провини...
Мамо, пробачте моє сум'яття —
З ним третю вічність ми — кривні браття...
Мамо, пробачте, вже кінь гарцює,
Видно, стрілу коло серденька чує...
В тої стріли наконечник злотний,
Час поміж нами — безповоротний...
Мамо, даруйте, що тра' рушати,
Хай вас обіймуть прозріння шати.
Хай ваша втіха не зна недороду,
Пийте з криниці живу лиш воду.
Хай костур ваш Божу твердь відчуває,
Пребудем у мирі. Життя — триває...

4. БАЛАДА-ЗВЕРНЕННЯ ДО МОТРИ КОЧУБЕЇВНИ

Пробач мені, Мотре, останню жагу:
Я нею хотів розтопити югу...
Я вірив у крила з живого вогню,
Дав серденьку волю, як в січі — коню...
Я марив бровою і станом гнучким,
Впивався до згуби цілунком палким...
Я вірив: ти наслана небом мені,
Як зірка, що ніч осява у вікні.
Я знаю: ти — чайка над плесом Дніпра,
Але, розумієш, прощатись пора...
Твій батько-сердега старий Кочубей
Гнівливий, немов новоявлений бей.
Та й мати, ти ж відаєш гнів її, люба,
Родинне прокляття — то наша згуба...
Я розумію: вуста є вуста,
Щиро коса розпліталась густа...
Я розумію: любов є любов,
Та ж ворон п'є кров у ошатті дібров.
Винен я, винен, пробач і прости,
Втіха єдина для нас — листи...
Даруй мені, люба, прости і пробач,
В ніч горобину, благаю, не плач.
Любощі вмерли — лишились листи.
...Як серцю камінь відчужень нести?

5. БАЛАДА З СВІЧКОЮ В РУКАХ ПІД СКЛЕПІННЯМ ВОЄННО-НІКОЛЬСЬКОГО СОБОРУ У КИЄВІ, ПОБУДОВАНОГО З ВОЛЕВІЯВУ ІВАНА МАЗЕПИ

Здрастуй, соборе, чолом тобі, брате,
Серце мое чи таке ж винувате,
Щоб із горіння повергнутись в тління,
Втративши й Боже благословіння.
Я ж тебе зводив на правді й надії,
Вклав у твій змуток чуття молодії.
Думав отут говорити з Всевишнім,
Як же це трапилось: зайвий, ще й лишній?!
Лишку від правдоньки чи ж може бути?
Хто будівничого годен забути?

Хай забуває, але пам'ятає,
Милує Бог, але він і картає...
Я ж не для себе — для всіх нас благаю:
Дніпра — для України, пташки — для гаю,
Душі нелукавій дай, Боженьку, вроду,
А щонайперше, то волі — для українського
народу...
...Подумки входжу я під склепіння,
Тиша громова, свічки мигтіння.
Серце сахається: що за навроки,
Довкруг — ні душі, а чуть ЙОГО кроки...

6. БАЛАДА ПРО ЧОРНЕ СУМЛІННЯ

Не дасть збрехати й німе каміння:
Є чорне сумління...

(З ненаписаного вірша)

Донос на гетмана-злодея
Царю Петру от Кочубея.
О. С. Пушкін

Із чорним пакетом гінець до Петра —
З яруг чорторійних, з окоїв Дніпра
Летить, наче хижий віщун в синяві —
Копита видзьобують трави живі...
...Куди ти, гнідий, поспішаєш, куди?
Обмову, верхівцю, вручати зажди:
Нема у ній правди, нема і брехні —
Одна лише помста у серці на дні...
То чорне сумління писало її,
Про це тобі скажуть поля і гаї.
Про це тобі скаже пилінка й росинка,
І ця, під копитом, трава-луговинка.
Послухай, вона промовля: «Не спіши...
Пакет засургучений в полі лиши —
Хай вітер розірве його, розмета,
Бо суть його — жінки збасанена мста...»
Та принцип у Іскри — гори а чи тлій...
...Сказав Кочубей: «Мчи, коня не жалій...
Впади на коліна в покоях Петра.
Скажи, що Мазепі більш вірить не тра'...»
...Хитається вершник, як привид, в сідлі,
А поруч із ним — і прокльони, й жалі...

А поруч із ним — хижий птах небуття...
...Вирок дзвоном оглушить:

Кочубею — смерть,
Мазепі — життя...

7. БАЛАДА ПРО РОЗТЕРЗАНУ ЛЮБОВ

Любив Україну він душею
І зрадником не був для неї.
В. Сосюра

Я любив тебе, любив,
Об камінь серденько розбив.
Мав тебе за Божу Матір,
Хоч про це — не трубив...
Я кохав тебе, кохав,
В щирім серці колихав,
Тільки чому ж поклик волі
Народ не наслухав?
Тут, отут моя вина —
Хуртовинно-крижана:
До істини шукав броду,
А його народ лиш зна...
Може, зна, а може, й — ні,
Бо чого ж пісні сумні?...
Чому леза правдоборчі
Такі крижані?
Манівцями, кажуть, йшов,
Та — не жалів підошов...
Щиро вірив у зірницю,
Що край серденька знайшов...
Птахом квилела вона —
Доля-воленька сумна.
Хтів до серця пригорнути —
Відвернулась вона...
Що ж, буває і таке:
Муля часом і м'яке...
Тільки ж правда — не перина,
Її серце грімке!
Дотикавсь до тих громів,
Як умів, як умів...
Вже тримався й за вуздечку,
А в галоп — не посмів...
Вдоволь спив гіркоти,

Не зумів уберегти
Ту жар-птицю, що лиш в небі
Із сумлінням на «ти»...
Та зі мною вона,
Моя мрія чудна:
Аби воля правдочола
Не марніла край вікна.
В серці — жах, в серці — щем:
Світ — колиска нікчем?
Скільки крові, скільки лиха
Гнів посіяв мечем...
Чорний день, чорна ніч,
Чорні сльози із віч...
В чорнім полум'ї Батурич —
Голова сахнулась пліч...
Ось вам воля — беріть,
Слово дяки творіть.
Кізяки Петрових коней
В люльці згоди паліть...

8. ІВАН МАЗЕПА: ГОЛОС ІЗ ХВИЛЬ ДУНАЮ...

Над ним тече мутний Дніпро,
Старечі кості обмиває...

В. Сосюра

Із Дунаю, з сивого Дунаю
Голосом прозріння виринаю.
Ненадовго, на якусь часину,
Щоб спитать у дуба: «Як ти, сину?..»
Чим живеш, які твої турботи,
Чом твій профіль — в сутінках скорботи?»
Із Дунаю, з сивого Дунаю
Я на голос нени виринаю.
Україно, я — твоя кровина,
Але на мені — гірка провинна...
Ні, не зрада то, а неприйняття
Мойого про вольності поняття.
Як я мріяв, як хотів, щоб доля
Римувалась лиш із словом «воля»...
Не хотів я, нене, протириччя,
Прагнув мови, мови, не — нариччя...

Із Дунаю, з сивого Дунаю
Знов на клич сумління виринаю.
Що сказати маю? Коби знати,
Істину паском підперезати...
Та приндична велемудра шльоха,
Ніби панна Зося в нетрях льоху...
Вже її цілую, обіймаю,
А за спільницю, овва, не маю...
Йй — і хустку з шовку, і — коралі,
А вона — подалі від моралі:
Все кружля то з лівим, а то з правим...
Ще й сміється: «Вдався хлопом бравим!»
Із Дунаю, з сивого Дунаю
Я на подзвін криці виринаю.
Та не шаблі то дзвенять — кайдани,
Бо забуті прописи Богдана...
Бо роздерті ті універсали,
Що на дружбу й вольності писали
Кров'ю чолобитні українці,
Нині важать не душа — червінці...
Чую голос Карла: «Я — вернуся,
Ще в твоїм соборі помолюся...
...Будем ще московське жито жати,
Помстою пістолі заряджати...»
Карле, Карле, помста не поможе,
Чом ти не зі мною, пане Боже?
Чому не повірив ти Івану,
Заподіяв невігойну рану...
Рана та пече, не заживає,
А душа — все квилить, невгаває.
Квилить, наче чаечка-небога,
Бо в нащадків доля ой убога...
Бо немає вольності в околах,
Хоч, куди не глянь, краса довкола.
Ту б красу-лису — на вістря списа,
Доки неборак-мужик не спився...
Доки ще у жилах кров гарцює,
Доки коник козаченька чує.
Із Дунаю, з сивого Дунаю
Чи ж тривоги ваші розпізнаю,
Брате і сестрице з України.
Але вчую лист бодай раїни.
У його зеленім невмиранні —
Клопоти мої і пізні, й ранні...

Може статись, будуть вони — й ваші,
Коли коням в лузі стане паші.
Коли серцю в грудях стачить зваги
Волю напоїть із кухля спраги!

9. БАЛАДА ПРО НЕПОЧУТУ МОЛИТВУ

О, як любив я рідний край
І в щастя мить, і у негоду!
В. Сосюра

Краю мій, краю,
Розпачу мій.
Вигнаний з раю,
Плакати не смій!
Краю мій тихий,
Батьку надій.
Правдою дихай,
Совістю — дій!
Краю мій, краю,
Ти — мій гетьман!
Серце караю
Димом оман...
Тільки ж прокляття
Не на віки.
Вгрузнемо, браття,
Серцем в зірки...
Тее «вгрузання» — не самоціль,
В лихо закляте, шабелько, ціль!
Хай Україна стане в красі,
Як та калина, чий цвіт — в росі...
Хай проклинають — не назавжди.
Серце, вгамуйся,
жди!

**10. ІВАН МАЗЕПА:
«КОРІННЯ — В НАДІЇ,
А КРОНА — В ПРОКЛЯТТІ...**

...Я серцем хочу показати
Страшну трагедію Мазепи.
І в ній, в той час страшний незгоди,
Трагедію мого народу...

В. Сосюра

Все стерплю, бо серцем стою при завзятті,
Коріння — в надії, а крона — в проклятті.
Душа ще бесідує з Богом самим
В світлиці, де чарку п'ють карі громи...
Вона — усе бачить, вона — усе чує,
Тривожний мій глузд полинами частує.
Усе з долину: і горілка, і книш...
Спасибі, долине, що волею сниш!
Усе з долину — і сльоза, і біда,
Відгонить полином у кухлі вода...
О водо, водице, кропи наші душі
В палатах захмар'я і вдома, на суші...
Кропи, причащай на грядущу біду
З козацьких околів судьбу молоду...
Все стерплю, бо серцем стою при Україні,
Дарма, що вовтузяться змоки зміїні...
Кульгава обмова тремтить при багатті,
Коріння — в надії, а крона — в проклятті...
Хоч голос отерп, та волає душа,
Зневірі і смутку дає одкоша...
Ще буде, ще буде вино молоде,
Лиш прикро, що брат проти брата іде...
Кому він потрібен, оцей супротив,
Та ж пісня у нас — на одненький мотив:
Аби Україна не знала наруг,
Щоб краєв землю не розпач, а — плуг...
А сталось: два стани зішлись на прю,
І кожні зіниці святкують зорю —
Українську, Дніпрову, не шведську, о ні.
Чого ж тоді очі в Полтави сумні?
Чого ж тоді лихо сідлає коня,
Чого ж двох братів смертний час здоганя?
Чого ж відсахнулись мене долини? —
Нема в тім, що сталось, моєї вини...
Немає провини, а є лиш біда:

На трупи схололі вже пил осіда...
На волю Петро вже накинув аркан,
А гетьман Мазепа ще мить — і в капкан...
Що діять? Тікати! Та тільки — куди?
Скрізь вивідник знайде Мазепи сліди...
Тікати, тікати... Та чи утечеш?
Неблизько, Дунаю, від серця течеш...
Втекти — від Петра! А від себе — куди?
Хіба що в полінову купіль води?

11. БАЛАДА, В ЯКІЙ ЖИВЕ ОСТАННІЙ ДОТИК ДО РІДНИЗНИ

...і з губ злетіло, як дихання:
«Прощай, Україно, прощай!»

В. Сосюра

Прощай, Україно, втікаю в ганебі,
Прощай, мій полине, — при стежці й на небі...
Прощайте, криниці, Дніпро, — прощавай,
А ти, соловіє, співай — невгавай...
Хай трелі твої будуть тим, хто лишився,
Я теж на землі цій стражденній хрестився...
Тут вперше торкнувся губами соска,
Та в нені для мене — катма молока...
Нема й пранадії, а є лиш полин,
Відтоді я син лиш його бадилін...
Доволі носило мене по світах,
Та крила в польоті натруджує й птах.
Було те блукання (ой, літ тих, ой, літ!)
Аж поки не скрес в жилах розпачу лід...
Аж поки душа не послала туди,
Де цвітом вишневим зітхають сади.
Де колос дозрілий свій вус викида,
Де поруч під стріхою втіха й біда...
...Було усього на тих тернях, було —
Віднині ж — навік полином поросло...
Ледь жевріє в попелі жар німоти:
Чи прийдеться шляхом цим вдруге пройти?..
Прощай, Україно, лебідко бліда,
Невипита радість, надпита — біда!
Прощай, Україно, прощай, не вини,
Вустами нащадків хоч раз спом'яни...

12. БАЛАДА ЯК ВИРОК АНАФЕМІ

«Анафему Мазепі та іншим, «глаголящим, яко цари возводятся на престол не по особому благоволенію Божию и тако держающим на бунт и измену», ще в минулому столітті скасував Священний синод як історичний анахронізм...»

Ю. Барабаш

Синод скасував те прокляття давно,
Та наче більмо для нащадків воно...
Синод скасував те прокляття, а ми
Не вийдем, як блазні, і досі з п'їтьми...
Так що ж нам завадить заглянуть туди,
Де сходив світанок колись молодий?
Де поруч стояли Сумління й Сум'яття,
Хоч — попів на місці, де квітло багаття?
Так що ж нам завадить сказати: «Іване,
Полин твій на згарищі досі не в'яне!..» —
Полин гіркоти і полин доброти —
Прости за непам'ять нащадків, прости...
Сліпих з самопалів образ не карай,
На струнах кобзарських про чайку заграй...
Синод скасував те прокляття давно,
Та в чарах отруйних — колишне вино.
Народ напували із них неспроста:
Аби не отверзлись до Волі уста...
Сьогодні, коли так гірчать полини,
Ми знаєм, Мазепо, немає вини
У тому, що ти так любив свій народ,
От тільки, навіщо подався до заброд?...
Хіба в українців недужа рука,
Хіба знебулось ремесло вояка?
Хіба із подачки свобода бува?
Де ступить чужинець, вмирає й трава...
А ти сподівався від Карла добра —
До лиса подався від пазур орла...
Звичайно, помилка, звичайно, омана,
Народ відступився тоді від гетьмана...
Не міг він тебе зрозуміть, ти — його,
Бо більше тримавсь майнового, свого...
Гадав, старшина поведе на шаблі —
Раз вольная воля маячить в імлі...
Та тільки не досить, либонь, старшини,

Основа основ — немаєні сини...
Коли б тобі знати, Іване, про це,
Не впав би осмуток на щире лице.
Коли б тобі знать та коли б тобі знать —
Либонь не прийшлося би гризот здоганять.
Назавше анафемі підлій — кранти:
Твій образ нащадкам постав з чистоти.
Що вдієш, раз є в чистоті й гіркота:
Гетьманська планида завжди — непроста...

13. БАЛАДА ЕПІЛОГУ, ЗАДИВЛЕНА В ГРЯДУЩІ ПРОЛОГИ

Не пішов за ним народ
Шляхом радості й надії.
Не зрозумів його він мрії...

Бо помиляється й народ.
В. Сосюра

На помилках зростає цвіт надії,
Бо помилки озвучують мету...
Бува, помилка — маніфест до дії,
Задивлену в означеність святу.
Так, помилявсь Мазепа, помилявся,
Але любив свій край «до забуття»...
У помилках сердега не кривлявся —
Це той момент, що вартий співчуття...
Не міг піти за ним народ хрещений,
Бо засіб не вивищував мету...
Чи ж можна меч, любов'ю наречений,
Направить в душу зболено-святу?
А та душа була його землею,
А та душа була його сльоза...
Він не сказав чужим:

«Глуміться нею...»

Та все ж у совість вкралася іржа.
Він, може, і збагнув: тут — протиріччя,
Він, може, і сахнувся дій отих.
Він в горі змарнував душі обличчя,—
Ні, не продавсь за ківшик золотих!...
Він не продався, але чи придався
Народові в трудах його і днях?
Чого ж Мазепин образ нагадався,

Такий неодновимірний в піснях?...
Він помилявся, наче похмелявся,
За помилки не маючи любов.
В будучину незвідану вдивлявся,
Де хвилить Час Дніпро до нас з тобов...
Він зерна волі ніс у сповиткові,
Мов лицар: із п'ятьми — у сьйвину...
І хай були ті кроки помилкові,
Та Україну він будив зі сну....